1-86

2231-р

НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ М.П. ДРАГОМАНОВА

ІСАЄВА Олена Олександрівна

УДК 371.328.20: 372.41 : 159.946.4

ТЕОРІЯ І ТЕХНОЛОГІЯ РОЗВИТКУ ЧИТАЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

13.00.02 - теорія і методика навчання зарубіжної літератури

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового
ступеня доктора педагогічних наук

Ісаєва –

1695

БІБЛІОТЕКА
НПУ імені М.П. Драгоманова

Київ - 2004

НБ НПУ

100206626

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в Національному педагогічному університеті імені М.П.Драгоманова, Міністерство освіти і науки України.

Науковий консультант – доктор педагогічних наук, професор **Мірошниченко Леся Федорівна**, Національний педагогічний університет імені М.П.Драгоманова, завідувач кафедри методики викладання російської мови та світової літератури.

Офіційні опоненти :
- доктор філологічних наук, професор **Матвіїшин Володимир Григорович**, Прикарпатський національний університет імені В.Стефаника, завідувач кафедри світової літератури та французької мови;
- доктор філологічних наук, професор **Мушкудіані Олександр Несторович,** Київський міжнародний університет, завідувач кафедри української та світової культури та літератури;
- доктор педагогічних наук, професор **Токмань Ганна Леонідівна**, Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Г.Сковороди, завідувач кафедри літератури та методики навчання.

Провідна установа: Луганський національний педагогічний університет імені Т.Г.Шевченка, кафедра української літератури, Міністерство освіти і науки України, м. Луганськ.

Захист відбудеться "23" грудня 2004 р. о 14.30 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26. 053.07 у Національному педагогічному університеті імені М.П.Драгоманова, 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова (01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9).

Автореферат розісланий 20 листопада 2004 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради **Л.В.Кравець**

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Стратегічним загальнодержавним завданням розбудови української освіти на початку нового тисячоліття є створення умов для особистісного зростання і творчого самовираження кожного громадянина нашої держави. Реалізація "Національної доктрини розвитку освіти України у XXI столітті" спрямована на формування покоління, здатного "навчатися протягом життя, оберігати і примножувати цінності національної культури та громадянського суспільства, розвивати і зміцнювати суверенну, незалежну, демократичну, соціальну та правову державу як невід'ємну складову європейської та світової спільноти" [1]. Модернізація змісту освіти має відбуватися у контексті Болонського процесу, метою якого є створення єдиного європейського освітнього простору [2].

Зацікавлюючи учнів найзначнішими здобутками духовних надбань людства, шкільний предмет "Зарубіжна література" сприяє оновленню змісту вітчизняної освіти, формуванню гуманістичного світогляду особистості, її культурно-пізнавальних інтересів. Одним із головних завдань вивчення цього курсу в школі є формування широкої читацької компетенції учнів, розвиток їхніх духовно-ціннісних орієнтацій та естетичних потреб, виховання особистості, здатної поціновувати явища класичної і сучасної культури.

Окремі аспекти досліджуваної проблеми уже перебували в колі наукових інтересів видатних українських та зарубіжних учених. Так, літературознавчою основою дослідження стали праці О. Потебні, І. Франка, О. Білецького, М. Бахтіна, Ю. Лотмана, Ю. Борєва, Р. Барта, Р. Гром'яка, В. Прозорова, В. Ізера, Г. Яусса, У. Еко, Р. Інгардена та інших.

Суттєво вплинули на розвиток читацької культури школярів дослідження відомих педагогів та психологів К. Ушинського, А. Макаренка, В. Сухомлинського, П. Каптєрєва, П. Блонського, Л. Виготського, Д. Ельконіна, С. Рубінштейна, О. Леонтьєва, О. Никифорової, Л. Жабицької, Р. Бамбергера, Л. Бєленької та інших.

Проблема розвитку читацької компетенції особистості в процесі вивчення літератури має глибокі традиції і в історії методики. Так, у XIX - на початку XX століття прогресивні педагоги Ф. Буслаєв, В. Водовозов, В. Острогорський, В. Стоюнін, І. Огієнко та інші запропонували своє бачення шляхів розвитку

---

1. Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті // Освіта. - 2002. – № 26 (24 квітня – 1 травня). – С.2 - 4.

2. Про затвердження Програми дій щодо реалізації положень Болонської декларації в системі вищої освіти і науки України на 2004-2005 роки: Наказ № 49 від 23.01.04 р. // Освіта. – 2004. - № 8 (11-18 лютого).- С.6-7.

читацької діяльності школярів. На найкращих традиціях розвитку наукової думки розглядали зазначену проблему відомі методисти В. Голубков, Г. Гуковський, М. Рибникова. Вони вважали вдумливе читання тексту твору, єдність емоційного сприйняття та глибокого критичного аналізу запорукою успішної літературної освіти.

У XX столітті проблема формування читацьких інтересів і потреб як засобів пізнання світу та самопізнання особистості залишається в центрі уваги методичної науки та практики. У працях Т. Бугайко, Ф. Бугайка, Л. Айзермана, Г. Бєленького, Є. Пасічника, В. Маранцмана, С. Гуревича, Л. Мірошниченко, Є. Квятковського, Н. Волошиної, І. Збарського та інших пропонуються ефективні шляхи вирішення поставленої проблеми. Водночас узагальнений аналіз результатів навчання школярів, теоретичні та емпіричні спостереження, соціологічні дослідження, численні матеріали фахової преси останніх років дають підстави констатувати загальне падіння читацької культури в суспільстві, зниження інтересу до літератури. Особливо гостро ця проблема постала при вивченні літератури у старших класах, коли процес читання школярів стає менш керованим з боку вчителя.

Серед причин, що спричинили розвиток негативної тенденції, можна виділити такі чинники об'єктивного та суб'єктивного характеру, як зниження економічного та морально-культурного рівня життя нашого суспільства; засилля масмедійної культури; захоплення сучасної молоді комп'ютерними технологіями та Інтернетом; перевантаження навчальних програм, а звідси брак у школярів вільного часу для читання; відсутність комплексної програми розвитку читацької культури особистості.

Варто наголосити, що процес сприймання учнями творів зарубіжної літератури має певні труднощі, пов'язані зі специфікою читання перекладних літературних текстів, які репрезентують особливості духовного розвитку інших національних традицій.

Незважаючи на актуальність означеної проблеми для української школи, теоретичне обґрунтування і практичне впровадження методичної системи формування широкої читацької активності школярів у процесі вивчення зарубіжної літератури ще не знайшли свого необхідного висвітлення в концептуальних методичних розробках.

Отже, аналіз реального стану вказаної проблеми дає змогу зробити висновок про те, що в сучасній українській школі постала нагальна потреба створення науково обґрунтованої та практично випробуваної технології розвитку читацької діяльності учнів у процесі вивчення зарубіжної літератури, що й зумовило вибір

теми дисертаційного дослідження: **"Теорія і технологія розвитку читацької діяльності старшокласників у процесі вивчення зарубіжної літератури".**

Зв'язок дослідження з науковими програмами, темами. Дисертація виконана відповідно до тематичного плану наукових досліджень кафедри методики викладання російської мови та світової літератури НПУ ім. М.П. Драгоманова з теми "Зміст і методика вивчення зарубіжної літератури за державними стандартами в умовах 12-річної загальноосвітньої школи" (реєстраційний № 0100U000046) і є складовою комплексної наукової роботи "Теорія і технологія навчання і виховання в системі освіти". Тему дисертації затверджено Вченою радою Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова (протокол № 11 від 3 червня 2002 р.) та узгоджено Радою з координації в галузі педагогічних і психологічних наук АПН України (протокол № 7 від 17 вересня 2002 р.).

Тема дисертації пов'язана із пріоритетами вивчення курсів літератури в Україні, визначеними Концепцією літературної освіти 12-річної школи на основі Національної доктрини розвитку освіти.

Об'єкт дослідження – процес літературного розвитку учнів старших класів, спрямований на формування широкої компетенції читача.

Предмет дослідження – технологія розвитку читацької діяльності школярів при вивченні зарубіжної літератури в школі.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати, розробити та експериментально перевірити технологію розвитку читацької діяльності учнів старшої школи.

Концепція дослідження. *Читацька культура* – це складова частина загальної культури особистості, комплекс знань, умінь і почуттів читача, що передбачає свідомий вибір тематики читання, його системність з метою повноцінного і глибокого сприйняття та засвоєння літературного тексту. Оцінка впливу літератури на школярів проводиться з трьох аспектів: освітньо-змістового, практичного та ціннісно-орієнтаційного.

Загальна начитаність (літературна ерудиція, знання текстів прочитаних творів), фактичні знання з літератури (знання з теорії та історії літератури, літературної критики, оволодіння логікою аналізу творів) складають *освітньо-змістовий* аспект читацької культури.

Вибір літератури, уміння опрацьовувати її, інтерпретувати, усно і письмово висловлювати свої роздуми стосовно того чи іншого літературного явища вказують на наявність читацької культури та її рівень в *практичній діяльності*, спрямованій на опанування самостійним читанням.

Здатність сприймати конкретні художні твори, оцінка цих творів на основі власних почуттів, особисті читацькі інтереси, естетичний смак загалом складають *ціннісно-орієнтаційний* аспект читацької культури.

Концепція розвитку читацької діяльності особистості вибудовується на основі технологічного підходу, виходячи із тенденцій розвитку знань, умінь і почуттів читача.

Провідна ідея дослідження полягає в тому, що формування широкої компетенції читача в процесі вивчення зарубіжної літератури має розглядатися як важливий компонент системи літературної освіти учнів і повинно здійснюватися з позицій особистісно орієнтованого навчання комплексно та в логічній послідовності з урахуванням усіх можливих складових розвитку читацької діяльності особистості.

Загальну гіпотезу дисертаційної роботи складає твердження про неохідність упровадження в навчальний процес спеціально розробленої технології розвитку читацької діяльності учнів старших класів.

Зміст і спрямованість дослідження конкретизовано в **часткових припущеннях**. Так, технологія розвитку читацької діяльності старшокласників у процесі вивчення зарубіжної літератури буде продуктивною за умов:

- переосмислення з погляду сьогодення змісту, методів, прийомів і видів навчальної діяльності;
- реалізації моделі розвитку читацької діяльності школярів, розробленої з урахуванням специфіки читання як виду естетичної рецепції;
- упровадження комп'ютерних технологій навчання;
- використання в навчальному процесі інтерактивних видів та форм роботи;
- організації дослідницької діяльності старшокласників.

Відповідно до мети, предмета та гіпотез визначено основні **завдання дослідження:**

1) теоретично обґрунтувати соціально-педагогічну необхідність формування читацької культури учнів у процесі вивчення зарубіжної літератури;

2) створити модель науково-методичної системи розвитку читацької діяльності школярів;

3) розробити комплекс науково-методичного забезпечення процесу формування читацької компетенції учнів з урахуванням нових методологічних засад, специфіки вивчення зарубіжної літератури на сучасному етапі;

4) на всіх етапах формування складових культури читання виокремити пріоритетні методи, прийоми, види і форми навчальної діяльності, що сприяють вихованню любові до книги, читання;

5) визначити критерії сформованості читацьких умінь і навичок учнів;

6) експериментально здійснити таку організацію навчального процесу (теоретичного, практичного й науково-дослідного), за якої склалися б оптимальні умови для формування читацької культури школярів.

Для вирішення поставлених завдань було використано відповідні **методи дослідження**:

- **теоретичні**: критичний аналіз проблеми на основі осмислення праць із літературознавства, педагогіки і психології, соціології читання, методики викладання літератури; узагальнення стану вивчення зарубіжної літератури в середніх навчальних закладах України; систематизація, узагальнення науково-методичної інформації з досліджуваної проблеми;
- **емпіричні**: *діагностичні* - анкетування, опитування, інтерв'ювання, бесіди; *прогностичні* - експертних оцінок, моделювання; *експериментальні* - констатувальний, формувальний і контрольний експерименти; *праксиметричні* - аналіз педагогічного досвіду, аналіз ефективності результатів діяльності.

Методологічною основою дослідження є філософські ідеї про пізнання, взаємозв'язок і взаємозумовленість явищ дійсності; аксіологічні концепції філософії освіти; положення про системний підхід з його синергетичним ядром; психолого-педагогічна теорія засвоєння знань, формування умінь і навичок у процесі активної діяльності; концепція перебудови сучасної освіти, спрямована на особистісно орієнтоване навчання; позиції системного, діяльнісного і технологічного підходів до проектування й аналізу моделі розвитку читацької діяльності школярів у процесі вивчення зарубіжної літератури.

Основними методологічними принципами дослідження стали принципи світоглядного плюралізму, діалогізму, персоналізації знань учнів.

Теоретичною основою дослідження є здобутки вітчизняного і зарубіжного літературознавства, педагогіки, психології, дидактики, соціології, методики викладання літератури, учення про вплив літератури та інших видів мистецтва на світогляд і гармонійний розвиток особистості, їх роль у вихованні школярів.

Експериментальна база дослідження. Дослідно-експериментальна робота проводилася в середніх навчальних закладах м. Києва (Русанівському ліцеї, ЗОШ № 182), Київської області (ЗОШ № 18 м. Ірпіня, ЗОШ № 1 м. Білої Церкви), м. Кривого Рогу (ЗОШ № 49), м. Луганська (ЗОШ №5), Луганської області (ЗОШ № 1 м. Лутугіне), м. Вінниці (ЗОШ № 3 імені М. Коцюбинського), а також у Національному педагогічному університеті ім. М. П. Драгоманова (факультет іноземної філології), Київському обласному інституті післядипломної освіти педагогічних кадрів. До участі в експерименті було залучено 14 учителів

зарубіжної літератури, 1156 учнів, з яких 586 навчалось в експериментальних класах, 570 – у контрольних, 116 батьків учнів.

Організація та етапи дослідження. Відповідно до поставлених завдань дослідження здійснювалось у три етапи протягом 7 років.

Перший етап (1997 - 1999 рр.) був пошуковим і пов'язаним з оформленням задуму і початкових концептуальних припущень дослідження на основі аналізу теоретичних джерел і практичного досвіду роботи вчителів-словесників щодо формування читацьких умінь і навичок школярів. Визначено методологічні засади функціонування системи формування читацької культури особистості, розроблено програму подальшого теоретико-експериментального дослідження. Результати цього етапу лягли в основу започаткованої автором рубрики "Формування читача при вивченні зарубіжної літератури" у фаховому часописі "Зарубіжна література в навчальних закладах", випуску низки науково-методичних статей з теми дослідження.

Другий етап (1999 - 2001 рр.) присвячено дослідно-експериментальній роботі, у процесі якої розроблялись й апробувались ідеї комплексного підходу до вирішення проблеми залучення учнів до читання, формування широкої читацької культури особистості, створення концептуальної моделі розвитку читацької діяльності старшокласників. Дослідно-експериментальна робота проводилася відповідно до розробленої програми й методики дослідження. На цьому етапі створено модель технології розвитку читацької діяльності старшокласників, на замовлення МОН України підготовлено та видано навчальні програми, посібники із зарубіжної літератури (у співавторстві). Результати дослідження висвітлено в низці науково-методичних статей, а також монографічному дослідженні "Організація та розвиток читацької діяльності школярів при вивченні зарубіжної літератури".

На третьому етапі дослідження (2001 - 2003 рр.) проводилася експериментальна перевірка концептуальної значущості та функціональної придатності розробленої технології, визначалися критерії і показники ефективності дослідно-експериментального навчання, здійснювалася систематизація й обробка емпіричних даних, узагальнення підсумків дослідження.

Результати цього етапу роботи висвітлено в державних стандартах, навчальних програмах, науково-методичних статтях, посібниках, збірниках наукових праць, монографії "Теорія і технологія розвитку читацької діяльності старшокласників у процесі вивчення зарубіжної літератури".

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що:

- проблему розвитку читацької діяльності школярів у методичній науці вперше вивчено комплексно;

- уточнено й конкретизовано специфіку та найважливіші закономірності формування читацьких інтересів учнів старшої школи;
- розроблено структурну модель технології розвитку читацької культури учнів старших класів у взаємодії її освітньо-змістового, практичного та ціннісного аспектів;
- відібрано оптимальні методи, прийоми та види навчальної діяльності, що сприяють розвитку читацької компетенції учнів;
- визначено правомірність і доцільність використання інноваційних підходів вивчення зарубіжної літератури в школі, зокрема, новітніх комп'ютерних технологій та Інтернету;
- обґрунтовано критерії сформованості читацьких умінь та навичок школярів;
- створено експериментально апробовану технологію розвитку читацької діяльності старшокласників.

Теоретичне значення дослідження полягає в науковому обґрунтуванні технології розвитку читацької діяльності школярів як самостійної, цілісної організованої системи; виявленні основних тенденцій формування читацьких умінь та навичок учнів.

Практичне значення дисертаційної роботи визначається її спрямованістю на посилення ефективності навчального процесу й удосконалення літературної освіти в школах України, що дало можливість автору використовувати матеріали дослідження в процесі розробки державних стандартів, навчальних програм, підручників та посібників, методичних рекомендацій, які мають прямий вихід у практику викладання зарубіжної літератури в школі.

Особистий внесок здобувача полягає в побудові концептуальної моделі технології розвитку читацької діяльності особистості, наукове значення якої підтверджено в експериментально-пошукових умовах при безпосередній участі автора дослідження.

Вірогідність і аргументованість одержаних результатів зумовлені методологічною обґрунтованістю вихідних позицій, кількісним і якісним аналізом результатів, адекватних завданням та логіці дослідження; репрезентативністю і статистичною значущістю масиву емпіричних даних, що забезпечують логічність, обґрунтованість і достовірність наукових положень та висновків.

Апробація результатів дослідження. Результати дисертаційної роботи апробовані на *всеукраїнських науково-практичних конференціях:* "IV Гоголівські читання" (м. Полтава, 15-18 квітня 1997 р.), "Мистецтво презентації навчального закладу і самопрезентації особистості" (м. Київ, 17-18 березня 2000 р.), "Актуальні

проблеми науково-методичного забезпечення викладання зарубіжної літератури в навчальних закладах України" (м. Київ, 25-26 жовтня 2001 р.); *Обласному науково-практичному семінарі* методистів районних (міських) методичних кабінетів, керівників методоб'єднань учителів зарубіжної літератури "Актуальні проблеми викладання зарубіжної літератури в період реформування школи" (м. Біла Церква, 30 листопада 2000 р.); *всеукраїнських науково-практичних семінарах*: "Актуальні проблеми уроку зарубіжної літератури в середніх навчальних закладах" (м. Київ, 24-27 жовтня 2000 р.), "Теоретичні та методичні засади викладання інтегрованого курсу "Література" в загальноосвітніх навчальних закладах з російською мовою навчання" (м. Біла Церква, 5-6 грудня 2001 р.); *Всеукраїнській науково-практичній конференції* "Проблеми вищої педагогічної освіти у світлі рішень II Всеукраїнського з'їзду працівників освіти" (м. Київ, 4 грудня 2001 р.); *XI Міжнародній науковій конференції* "Мова і культура" (м. Київ, 24-28 червня 2002 р.), *Міжнародній науково-практичній конференції* "Російська мова й література: проблеми вивчення та викладання" (м. Київ, 19-20 вересня 2002 р.); *всеукраїнських науково-практичних семінарах:* "Впровадження комунікативно-орієнтованого навчання мовами національних меншин у загальноосвітніх навчальних закладах України" (м. Київ, 24-25 вересня 2002 р.), "Вивчення зарубіжної літератури в школах України: підсумки й перспективи розвитку" (22-24 січня 2003 р.); *Всеукраїнській науково-практичній конференції* "Викладання російської мови та літератури в загальноосвітніх навчальних закладах України з російською мовою навчання: сучасний стан і перспективи" (м. Київ, 11 квітня 2003 р.); *Звітно-науковій конференції* молодих учених НПУ ім. М.П. Драгоманова (м. Київ, 20-21 травня 2003 р.); на *Перших міжнародних драгоманівських читаннях* (м. Київ, 30 вересня - 2 жовтня 2003 р.); *II Міжнародній науково-практичній конференції* "Російська мова і література: проблеми вивчення та викладання в Україні" (м. Київ, 25-26 листопада 2003 р.); *VII Міжнародних Гоголівських читаннях* (м. Полтава, 23-25 березня 2004 р.), *Звітно-науковій конференції* молодих учених НПУ ім. М.П.Драгоманова за 2003 рік „Науково-дослідна діяльність молодих учених: особливості підготовки майбутнього вчителя" (м. Київ, 18-19 травня 2004 р.), *Міжнародному науково-практичному семінарі* „Інноваційні форми та методи вивчення американської літератури" (м. Київ, 21 травня 2004 р.)

Упровадження результатів дослідження в практику здійснювалося в таких формах: публікації у фаховій педагогічній пресі, лекції і доповіді для словесників м. Києва й області з проблем підвищення ефективності процесу вивчення літератури в сучасних умовах, видання навчальних програм та посібників для учнів та вчителів, участь у розробці державних стандартів шкільної літературної освіти.

Результати дослідження впроваджені в процес вивчення зарубіжної літератури Русанівського ліцею м. Києва (довідка № 122 від 2.09.2003 р.), ЗОШ № 182 м. Києва (довідка № 503 від 19.09.2003 р.), ЗОШ № 18 м. Ірпіня Київської області (довідка № 79 від 13.10.2003 р.), ЗОШ № 1 м. Білої Церкви Київської області (довідка № 54 від 11.09.2003 р.), ЗОШ № 49 м. Кривого Рогу (довідка № 361 від 15.09.2003 р.), ЗОШ № 5 м. Луганська (довідка № 112 від 4.09.2003 р.), ЗОШ № 1 м. Лутугіне Луганської області (довідка № 19 від 11.09.2003 р.), ЗОШ № 3 імені М.Коцюбинського м. Вінниці (довідка № 221 від 8.09. 2003 р.).

Публікації. Основний зміст дисертації відображено в 70 публікаціях, з них 64 – у фахових виданнях, затверджених ВАК України. Серед публікацій 1 монографія, 1 підручник, 8 посібників, 2 державних стандарта, 6 навчальних програм, 52 статті. Одноосібних праць – 54.

Структура дисертації. Дисертаційне дослідження складається із вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи становить 446 сторінки, з них основного змісту – 397 сторінок. У тексті 16 схем, 2 рисунки, 8 таблиць, 1 діаграма. Список використаних джерел містить 562 найменування.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність проблеми, визначено об'єкт, предмет, мету, завдання і методи дослідження, сформульовано гіпотезу, розкрито наукову новизну, теоретичне та практичне значення, відображено апробацію і впровадження здобутих результатів.

У **першому розділі** "Теоретичні основи розвитку читацької діяльності учнів старших класів у процесі вивчення зарубіжної літератури" розкрито основні напрями дослідження проблеми в педагогіці, психології, літературознавчій науці, соціології, методиці викладання зарубіжної літератури, виявлено реальний стан розвитку читацької діяльності школярів у процесі шкільного вивчення зарубіжної літератури.

У дисертаційному дослідженні під **дефініцією "читацька діяльність" розглядається специфічна форма навчальної діяльності когнітивно-комунікативного характеру, зміст якої полягає у свідомо керованому активному, цілеспрямованому сприйманні художнього тексту, творчому опрацюванні його залежно від вікових та пізнавальних можливостей і потреб школярів з метою формування естетичного смаку та особистісних духовно-ціннісних орієнтацій читачів.**

Виходячи з того, що відносно навчального процесу читацька діяльність має свою специфіку, при вивченні зарубіжної літератури звертали увагу на чинники, що визначають характер цього процесу (рис. 1.).

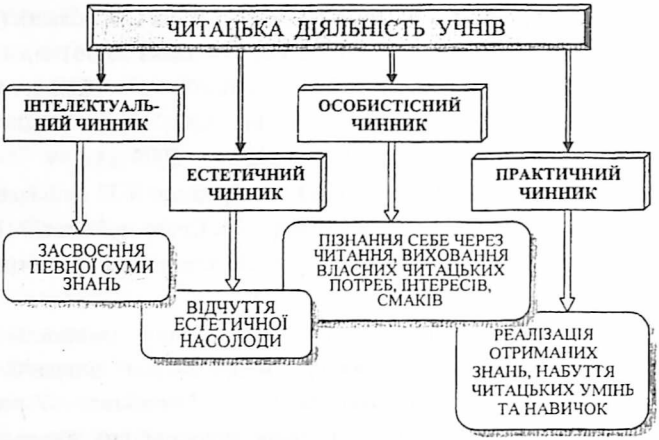

Рис. 1. Чинники, які впливають на читацьку діяльність учнів

Проаналізувавши місце читацької діяльності в структурі шкільного курсу літератури, дійшли висновку, що ця багатоаспектна категорія розглядається як зміст, засіб і мета навчання, складники якої є предметом розгляду таких наук, як літературознавство, психологія, педагогіка, соціологія, методика викладання літератури.

Зважаючи на те, що об'єктом і суб'єктом читацької діяльності є відповідно текст твору та його читач, на основі естетичних концепцій відомих вітчизняних діячів О. Потебні, І. Франка, О. Білецького та інших, теорії про діалогічну природу художньо-словесної творчості М. Бахтіна та його послідовників, герменевтичних положень феноменології сприйняття та рецептивної естетики західного літературознавства (Г. Гадамер, Р. Інгарден, В. Ізер, Г. Яусс та інші) було досліджено об'єктивні і суб'єктивні фактори читацької рецепції, що має діалогічну природу і здатна збагачувати літературний твір множинністю інтерпретації прочитаного. На особливу увагу заслуговують праці І. Франка, Р. Гром'яка, Г. Клочека, В. Бондар та інших, які переконують, що дослідження поетики твору поглиблює сприйняття літературного тексту, сприяє здійсненню естетичного впливу на реципієнта, допомагає розкрити значення навіть найскладніших творів. У результаті аналізу фундаментальних досліджень О. Потебні, І. Франка, О. Левідова та інших установлено, що художній образ

літературного твору є важливою "інстанцією" у спілкуванні автора і читача, отже, аналіз системи художніх образів тексту потребує окремої уваги. Виходячи із поглядів В. Прозорова, під час читання серед настанов на "вхождення" читача в самому тексті доречно звертати увагу на епіграф, текстовий зачин, передмову, перші абзаци, ритуальні звернення тощо.

З метою створення емоційного враження від прочитаного, самопізнання під час читання, поглиблення власного сприйняття доцільно звернути увагу на такі положення літературознавчої науки:

- порівняння, аналогії, асоціації тощо під час читання здатні "наблизити" літературний текст до читача, викликати в нього "співчуття" (В. Прозоров);
- порушення (зміна) ритму читання, зупинки під час сприйняття твору сприяють виникненню в уяві читача певних очікувань від тексту (В. Ізер);
- аналіз читацьких проекцій поглиблює художнє сприйняття (В. Прозоров, В. Ізер, Р. Яусс, Р. Інгарден);
- повторне прочитання твору, під час якого відбувається "пригадування" літературного тексту в часовій перспективі (В. Асмус, Р. Інгарден), актуалізуються окремі художні деталі, епізоди тощо (Р. Інгарден), розвиває читацьку компетенцію;
- переосмислення власної інтерпретації (реінтерпретації) удосконалює читацькі вміння (В. Боднар).

Згідно з твердженням Ю. Лотмана, під час читання перекладного твору важливо враховувати, що процес розшифровування коду автора має певні труднощі порівняно із сприйняттям тексту, написаного рідною мовою.

Для успішної реалізації поставлених у дисертаційному дослідженні мети та завдань було проаналізовано психолого-педагогічні основи розвитку читацької діяльності старшокласників, а саме типологічні (вікові) особливості учнів цього шкільного віку (П. Блонський, В. Крутецький, І. Кон, Е. Шумилін, Б. Волков), загальні умови ефективності навчального процесу (К. Ушинський, Ю. Бабанський, В. Сухомлинський, Д. Узнадзе, О. Леонтьєв) та психологію читання творів художньої літератури (М. Рубакін, Л. Виготський, С. Рубінштейн, О. Никифорова, Л. Жабицька, Л. Бєляєва, Н. Чепелєва та інші). В основу методичної системи розвитку читацької діяльності старшокласників покладено такі психолого-педагогічні особливості художнього сприйняття та розуміння літературного твору:

- кожний текст для читання має розглядатися як певна умова для розумової діяльності читача;
- головними компонентами читання як складного виду діяльності є сприймання та розуміння прочитаного;

- настанова перед читанням безпосередньо впливає на розвиток читацьких потреб особистості;
- однією із властивостей тексту є його подільність, завдяки чому читачеві надаються виключні можливості створювати "власний" читацький текст із запропонованого набору елементів;
- головною характеристикою читача є компетентність, яка розглядається як система певних якостей особистості, що дають змогу йому ефективно вступати у взаємодію з будь-яким твором, оперувати його елементами, вести діалог з ним залежно від настанови читання, власних стратегій сприймання та розуміння тексту;
- на основі знань про основні складові читацької компетентності (когнітивну та комунікативну) під час формування читацької культури школярів у процесі вивчення зарубіжної літератури необхідно враховувати можливі труднощі у сприйманні та розумінні твору, пов'язані з відсутністю лінгвістичної компетентності читача, що спілкується з художнім текстом через його переклад.

Результати окремих досліджень соціології читання з погляду місця книги в системі сучасних комунікативних засобів засвідчують загальне падіння рівня читацької активності, пріоритет аудіовізуальних засобів отримання інформації (І. Бутенко, Н. Добриніна, А. Рейнблат, В. Орлова та інші). Дослідники О. Богданова, С. Леонов, В. Чертов, О. Мастипан, О. Пилипченко та інші вказують, що основний мотив читання художніх творів сучасних школярів має прагматичний характер і пов'язаний з необхідністю реалізації навчальних програм. Серед загальних закономірностей процесу сприйняття художніх творів у соціології читання вчені виділяють залежність типологічних літературних уподобань від вікових особливостей сприйняття (Л. Бєляєва) та серйозні суперечності між власним читацьким досвідом учнів і нормативним читанням, пропонованим шкільними програмами з літератури (В. Орлова, Л. Бєляєва). Стосовно локальних тенденцій розвитку читацьких інтересів сучасних школярів слід відзначити інтерес до творів зарубіжної літератури, зокрема зацікавленість детективами, фантастикою, пригодами (О. Пилипченко, В. Орлова).

На підставі аналізу праць з методики викладання літератури дійшли висновків, що виховання активного учня-читача має здійснюватися в єдиній системі використання різноманітних методів, прийомів, видів навчальної діяльності (М. Чехов, М. Рибникова, Г. Бєленький, Є. Пасічник, Л. Мірошниченко, А. Копчук). У ході вивчення концепцій Л. Айзермана, С. Курганова, В. Маранцмана, Г. Токмань, Б. Панова та інших установили, що діалогічні форми організації навчальної

діяльності мають стати пріоритетними в системі розвитку читацької культури особистості, а основою створення діалогу між автором і читачем на уроці слугуватиме організація інтерпретації художнього твору. Спираючись на дослідження І. Огієнка, В. Водовозова, М. Рибникової, Н. Молдавської, О. Карсалової, Л. Айзермана та інших про суб'єктивний характер природи художнього сприйняття літературного твору, зважали на те, що для поглиблення читацької культури школярів необхідно індивідуалізувати процес навчання, ураховувати первісні читацькі враження, "читацьке право" учнів на своє ставлення до прочитаного.

Аналіз методичної спадщини переконує, що, організовуючи процес вивчення художніх творів, важливо використовувати різні види читання (вдумливе, повільне, повторне, виразне, позакласне, сімейне). У дослідженні враховувалось, що поглибленню читацької рецепції сприяє настанова перед читанням (О. Ноздренкова, О. Карсалова).

Виходячи із тверджень науковців, слід зазначити, що на формування читацьких смаків школярів суттєво впливають проблемно-емпатичні ситуації, створені на уроці (Т. Пахомова, Г. Токмань); робота над культурою усного і писемного мовлення школярів (М. Рибникова, О. Карсалова, Г. Токмань); організація дослідницької діяльності учнів (М. Качурін, Н. Ганич, Л. Димченко); інтеграція класної та позакласної роботи (В. Острогорський, Т. Бугайко, Ф. Бугайко, Н. Молдавська, А. Копчук, О. Богданова). Ефективними засобами впливу на розвиток читацької активності школярів є дискусія (Л. Айзерман, В. Андрусенко) і навчальна гра (О. Карсалова, Л. Мірошниченко, Є. Пасічник, А. Копчук).

На основі аналізу праць Л. Мірошниченко, Ж. Клименко та інших установлено, що в процесі читання творів зарубіжної літератури важливо враховувати специфіку сприймання інонаціональних перекладних літературних текстів.

З метою аналізу реального стану досліджуваної проблеми в шкільній практиці вивчення зарубіжної літератури проводився констатувальний експеримент, який підтвердив актуальність обраної теми дисертаційної роботи. Так, було з'ясовано, що формування широкої читацької культури учнів на уроках літератури відбувається, зазвичай, безсистемно. Констатувальний зріз засвідчив, що, хоча вчителі й приділяють вказаній проблемі певну увагу, але роблять це нецілеспрямовано, ще мало обізнані з новими технологіями навчання, здатними активізувати читацьку діяльність школярів. Результати експерименту підтвердили дані соціологічних досліджень, чисельні зауваження представників педагогічної спільноти про загальний спад інтересу до читання в сучасної молоді, низький рівень читацької культури особистості.

Отже, на основі аналізу літературознавчих, психолого-педагогічних, соціологічних і методичних основ досліджуваної проблеми були закладені необхідні підвалини для впровадження технології розвитку читацької діяльності старшокласників у сучасних умовах.

У **другому розділі** "Педагогічна технологія розвитку читацької діяльності старшокласників у процесі шкільного вивчення зарубіжної літератури" розглянута проблема цілісного, системного підходу до процесу формування читацької активності учнів, визначено структурні елементи технології розвитку читацької діяльності, запропоновано ефективні види і форми її впровадження в навчально-виховний процес вивчення зарубіжної літератури в школі.

У ході дослідження було встановлено, що методична система розвитку читацької діяльності старшокласників розглядається як єдність мети, змісту, принципів, методів, прийомів, форм впливу на читацькі інтереси учнів засобами зарубіжної літератури.

Мета такої системи – на всіх етапах розвитку читацької культури школярів визначити пріоритетні методи, прийоми, види та форми навчальної діяльності, що сприяють вихованню інтересу до книги, до читання.

Вихідним теоретичним положенням стало твердження про те, що **технологія розвитку читацької діяльності старшокласників - це багатомірний процес взаємодії вчителя з учнями під час вивчення зарубіжної літератури в старших класах, що відбувається в певних психолого-педагогічних умовах із використанням на різних етапах розвитку читацьких умінь і навичок школярів такої сукупності методів, прийомів, видів, форм та засобів навчання, яка сприятиме формуванню широкої читацької культури особистості.**

Технологія розвитку читацької діяльності старшокласників у дисертаційному дослідженні представлена у вигляді таких блоків:

- *діагностичного* (включає комплекс методик для оцінки сформованості рівнів читацької культури школярів);
- *формувального* (представляє систему методів, прийомів, видів, форм та засобів навчання, спрямовану на розвиток читацьких умінь і навичок учнів);
- *корегувального* (відображає зіставлення результатів із запланованими, їх виправлення на основі варіативності вибору елементів методичної системи залежно від індивідуально-психологічних особливостей читацької рецепції старшокласників).

Загальну концепцію технології розвитку читацької діяльності учнів складають:

- процес вивчення зарубіжної літератури, спрямований на досягнення запланованого результату – розвиток широкої читацької культури;

- розчленування цього процесу на певні етапи та дії;
- координація і поетапність здійснення педагогічних операцій, спрямованих на досягнення передбачуваних результатів;
- аналіз отриманих результатів.

Ядро технології розвитку читацької діяльності школярів представлено у вигляді взаємозв'язку структурних елементів системи методів, змісту, форм і засобів навчання.

Змістову частину технології розвитку читацької діяльності старшокласників у процесі вивчення зарубіжної літератури складають основні та фонові знання, засвоєні під час вивчення кращих творів світового красного письменства і сучасної літератури, що користується широкою популярністю у школярів, основних відомостей з історії, теорії літератури та літературної критики, запропонованих чинними програмами з курсу.

Процесуальну частину технології розвитку читацької діяльності учнів старших класів складає розподіл на певні етапи із зазначенням конкретних видів діяльності вчителя та учнів на кожному із них.

Структуру технології розвитку читацької діяльності школярів унаочнено на рис. 2.

У ході дисертаційного дослідження дійшли висновку, що за умов загального спаду читацької культури школярів, відсутності їхньої зацікавленості в читанні творів класичної літератури, особлива роль належить докомунікативному етапу розвитку читацької діяльності особистості, головними завданнями якого є створення необхідного емоційного фону на основі діагностування читацьких інтересів, пробудження аналітичної думки та уяви учнів, підготовка їх до повноцінного та глибокого сприйняття художнього твору. На цьому етапі вважали за доцільне звернути увагу на такі методичні прийоми, спрямовані на сприйняття літературного тексту:

- емоційне слово про життєвий і творчий шлях письменника, його світогляд;
- розповідь про твір (історію написання чи опублікування, інтерпретування літературного тексту в інших видах мистецтв, його оцінку в літературній критиці, полеміку навколо твору тощо);
- настанова на читання;
- читання інтригуючих уривків твору.

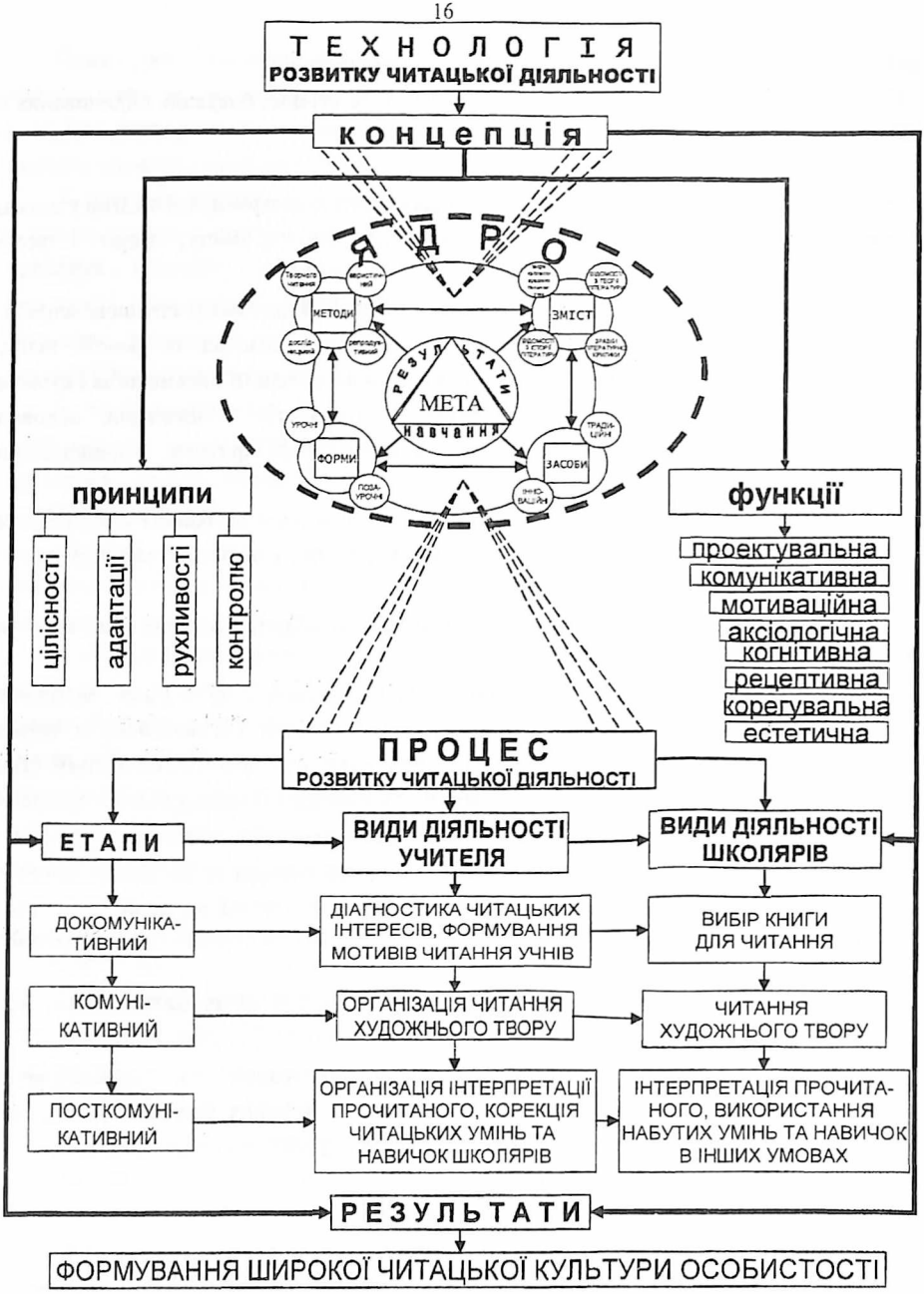

Рис.2. Структура технології розвитку читацької діяльності

Під час експериментального навчання враховували, що комплексне поєднання на докомунікативному етапі таких видів і форм діяльності, як бібліотечні уроки, сімейне і позакласне читання, позакласна робота, має стати єднальною ланкою між вивченням програмових творів у класі та самостійним читанням учнів за власним вибором.

Головним завданням *комунікативного етапу* читацької діяльності вважали забезпечення повноцінного творчого сприйняття учнями художнього твору. Під час констатувального експерименту з'ясовано, що на цьому етапі вчитель зустрічається з такими проблемами:

- відсутність у школярів зацікавленості в читанні програмових творів на фоні загального падіння культурного рівня суспільства;
- фрагментарність сприйняття художнього тексту, ігнорування важливих моментів і деталей;
- труднощі в розумінні образності літературного тексту, виявленні підтексту, авторської позиції щодо зображуваного;
- відсутність відповідного читацького досвіду для встановлення асоціативних зв'язків, об'єктивної оцінки твору.

Тому в процесі дослідного навчання визначили пріоритетні методи, прийоми і види навчальної діяльності, спрямовані на адекватне цілісне сприйняття художнього твору, і з'ясували умови ефективності їхнього використання в навчальному процесі.

Відповідно до мети безпосереднього спілкування з художнім твором основним методом роботи на цьому етапі було обрано метод творчого читання, що реалізовувався за допомогою різних видів читання.

Так, з метою глибшого осмислення художнього твору, продумування власних очікувань від тексту, зважаючи на теорію В.Ізера стосовно важливості створення "лакун", необхідних зупинок у процесі читання, використали прийом індивідуального читання. Серед ефективних видів діяльності, спрямованих на індивідуальне сприйняття художнього твору, звернули особливу увагу на з'ясування семантики незрозумілих слів і висловів, складання плану прочитаного (сюжетного, цитатного, порівняльного), виписування цитат, фіксування власних думок, запитань до тексту, творчі роботи різного типу.

Реалізацію прийому коментованого читання, що надає виняткові можливості для спостереження над художньою манерою письменника й має бути єднальною ланкою між етапом безпосереднього сприйняття та етапом початкового осмислення літературного твору, здійснено за допомогою таких видів навчальної діяльності:

- осмислення назви твору, її підназви;
- аналіз ілюстративного зображення літературного тексту;
- обговорення передмови (вступу, прологу), епіграфа до твору;
- аналіз перших абзаців тексту;
- з'ясування значення незрозумілих слів і висловів;
- опрацювання історичних, географічних, мистецтвознавчих тощо коментарів до твору.

Із метою можливого переосмислення і поглиблення читацької рецепції старшокласників, „оживлення" окремих деталей чи епізодів твору увагу школярів звертали на прийоми вибіркового, повторного і повільного читання літературного тексту.

У ході експериментального навчання переконалися, що ефективна реалізація прийому перерваного читання впливає на створення власних проекцій щодо твору, порівняння їх з реальним авторським текстом, занурення у власне читацьке сприйняття.

Зважаючи, що формування естетично розвиненого читача передбачає вміння відчувати художнє слово й насолоджуватися прочитаним, на комунікативному етапі особливу увагу приділили виразному читанню твору (уривка) вчителем або учнями, прослуховуванню фонозаписів художніх текстів у виконанні майстрів слова, читанню в особах, мелодекламації, інсценуванню прочитаного, повідомленням відомостей із теорії виразного читання, укладанню читацької партитури тощо.

Ураховуючи, що комунікативний етап читацької діяльності передбачає вміння сприймати й оцінювати наочні зображення художньо-ідейного потенціалу твору, було використано ілюстративний матеріал до літературного тексту за допомогою таких прийомів, як аналіз обкладинки книги, розгляд ілюстрацій до твору та роздуми над ними, коментар учителя з використанням ілюстрацій до літературного тексту, зіставлення ілюстрацій до твору різних авторів.

Отже, під час експериментального навчання доведено, що комплексна реалізація на комунікативному етапі розвитку читацької діяльності різних видів сприйняття літературного тексту (індивідуального, коментованого, виразного, вибіркового, повільного, перерваного і повторного) створює умови для повноцінного активного спілкування автора, тексту твору та його читача.

У процесі розвитку читацької діяльності школярів було надано важливого значення *посткомунікативному етапу* сприйняття учнями художнього твору, метою якого була організація інтерпретації прочитаного, робота над корекцією читацьких умінь та навичок школярів під час реінтерпретації літературного тексту.

З метою ефективності цього етапу читання експериментальне навчання організували таким чином, щоб учні мали можливість самостійно визначати свою позицію щодо прочитаного. Водночас вважали за доцільне допомогти старшокласникам у відборі і зіставленні різних поглядів на літературний текст, проілюструвати їх яскравими прикладами, проте це робилося делікатно та обережно, без нав'язування вчителем власних думок про твір.

Головні завдання на цьому етапі - допомогти учням побачити всю глибину прочитаного художнього твору; сприяти зануренню школярів у творчий процес постановки та вирішення різноманітних проблем твору, у тому числі ще й невирішених; відкрити перспективи для майбутнього самостійного осмислення художнього тексту та його оцінки.

Серед основних послідовних складників цього етапу розвитку читацької діяльності старшокласників застосовували відбір і логічне впорядкування інформації, отриманої на попередніх етапах читацької діяльності; зіставлення відібраної інформації із власною позицією; визначення критеріїв індивідуальної оцінки прочитаного; інтерпретування твору; корекцію власної позиції під час реінтерпретації літературного тексту; формулювання висновків стосовно осмислення твору.

На цьому етапі розвитку читацької діяльності використано такі методи вивчення літератури, як евристичний, дослідницький і репродуктивно-творчий. Серед основних видів робіт, що домінували в дослідному навчанні, виокремили постановку різноманітних запитань і завдань до твору (репродуктивних, творчих, дослідницьких), аналіз художнього твору, підсумкову (узагальнювальну) бесіду за прочитаним.

Одним із гіпотетичних положень, що перевірялось під час організації цього етапу читацької діяльності старшокласників, було те, що вивчення літературно-критичних матеріалів сприяє глибшій інтерпретації та можливій реінтерпретації прочитаного, допомагає заново переосмислити літературний твір. Із метою розвитку читацьких умінь та навичок школярів серед видів робіт з літературно-критичними матеріалами виділили коментоване, вибіркове й оглядове читання критичних праць, складання тез за критичними матеріалами, порівняльний аналіз статей різних авторів, проведення диспуту, де вихідним проблемним питанням є висловлювання із критичної статті.

Отже, у 2 розділі дослідження описано технологію розвитку читацької діяльності школярів та визначено умови її ефективності.

У **третьому розділі** "Інноваційні технології навчання як засіб розвитку читацької діяльності школярів", виходячи із реальних потреб сьогодення,

запропоновано теоретичне обґрунтування та методичні рекомендації впровадження в навчальний процес комп'ютерних технологій навчання, інтерактивних видів і форм роботи, організації пошукової діяльності з метою ефективності розвитку читацької культури учнів.

Серед засобів і видів отримання інформації при використанні комп'ютерних технологій під час експериментального навчання було виділено: навчальні програми різного роду (тренувальні, контрольні, розвивальні, мультимедійні тощо); каталоги (систематичні, хронологічні, жанрові, алфавітні, тематичні); літературні бази даних (тексти художніх творів, літературно-критичні матеріали, відомості з теорії літератури, відомості з історії літератури) (рис. 3.).

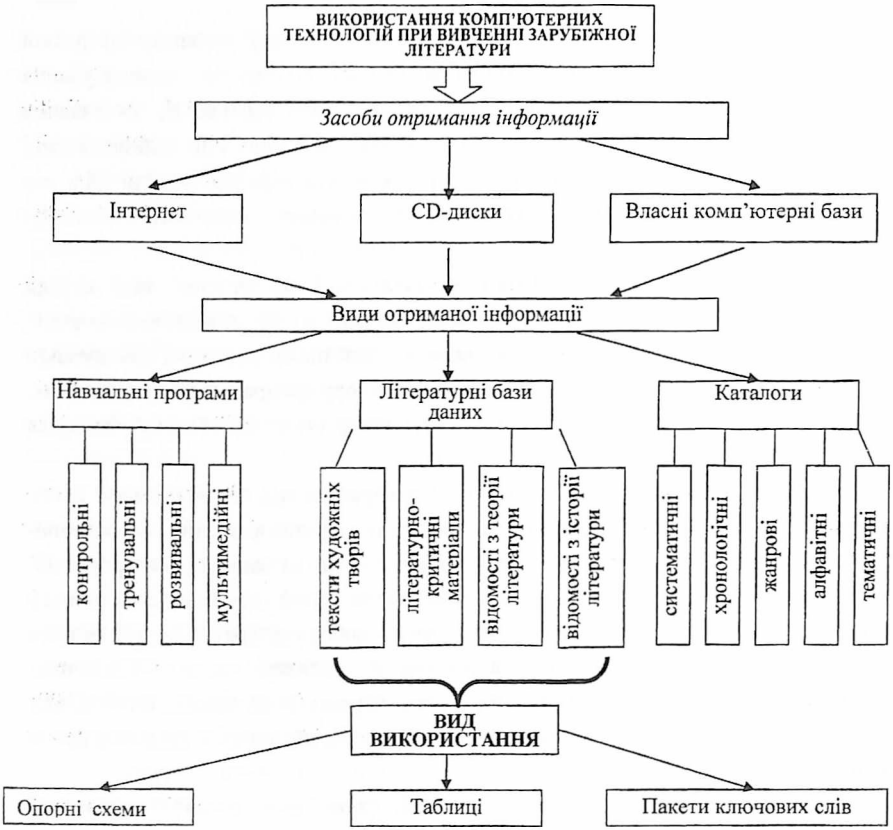

Рис. 3. Засоби та види отримання інформації при використанні комп'ютерних технологій у процесі вивчення зарубіжної літератури

У дослідженні теоретично обґрунтовано і практично перевірено можливості застосування Інтернету при вивченні зарубіжної літератури, що знайшло відображення у схемі.

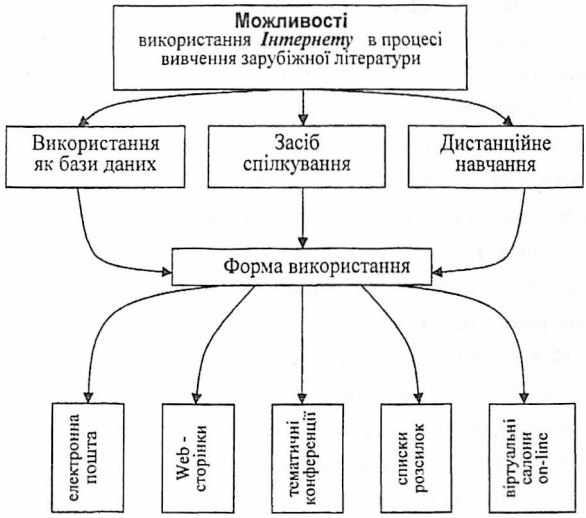

Рис. 4. Можливості використання Інтернету в процесі вивчення зарубіжної літератури

Під час експерименту серед найважливіших літературних ресурсів Всесвітньої мережі, в яких можна знайти необхідну найновішу інформацію, особливу увагу приділено електронним бібліотекам, періодичним виданням, форумам і конкурсам.

Отже, у ході дослідного навчання дійшли висновків, що комп'ютерні технології є сучасним потужним засобом впливу на літературні інтереси школярів, розвитку читацької культури старшокласників, і їх доцільно використовувати під час вивчення зарубіжної літератури.

Зважаючи на особливості читацької рецепції, соціокультурну концепцію діалогу М. Бахтіна, дослідження було побудовано на принципах особистісно орієнтованого навчання. У ході експерименту теоретично обґрунтовано і практично перевірено пріоритетне використання інтерактивних видів та форм роботи, під якими розуміли комунікативно-діалогічне навчання, спрямоване на активізацію пізнавальної діяльності учнів. Було зроблено висновок про те, що під час вивчення зарубіжної літератури в старших класах такі діалогічні форми навчання, як рольові

ігри, лекція, семінар, "мозкова атака" та дискусія, активізують розумову діяльність школярів, сприяють зацікавленню творами зарубіжної літератури, розвивають логіку і критичність мислення, мовленнєві вміння і навички, допомагають висловити власну позицію щодо прочитаного.

Під час експериментального навчання було доведено, що підготовка старшокласниками різноманітних видів дослідження (читацьких, біографічних, художніх, бібліографічних, краєзнавчих, історичних, мистецтвознавчих, перекладознавчих, літературознавчих) сприяє розвитку необхідних читацьких умінь і навичок, пробуджує інтерес до аналітичної роботи з літературним текстом. Серед видів навчальної діяльності, що впливають на розвиток пошукових умінь і навичок учнів, доцільно вказати на такі: складання бібліографії до теми дослідження; збір матеріалу та його обробка; складання плану дослідження, визначення його мети, завдань та гіпотези; підготовка рефератів, доповідей і повідомлень проблемно-дискусійного та компаративного характеру; написання робіт на конкурс МАН.

Було доведено, що організація дослідницької діяльності старшокласників у процесі вивчення зарубіжної літератури спрямована на самостійний пошук нових знань, формування нових пізнавальних цінностей учнів, підвищення їхнього інтересу до художнього тексту.

Зважаючи на умови та потреби сучасної освіти, останні досягнення науки і техніки, у 3 розділі дослідження було теоретично обґрунтовано і практично перевірено ефективність використання інноваційних технологій навчання.

У четвертому розділі "Організація і результати експериментально-дослідного навчання" висвітлено зміст і результати формувального експерименту (форми, методи, прийоми роботи, визначено критерії розвитку читацьких умінь і навичок), підведено підсумки дослідного навчання.

У ході педагогічного експерименту перевіряли доцільність відбору теоретичних відомостей, що стали методологічним підґрунтям розробленої технології розвитку читацької діяльності старшокласників, та виявляли практичні умови щодо можливостей упровадження її в шкільний процес вивчення зарубіжної літератури.

Методичне забезпечення дослідного навчання в кожному із базових класів включало такі обов'язкові складники:

- теоретична модель розвитку читацької діяльності старшокласників;
- програма дослідного навчання;
- перелік необхідних читацьких умінь і навичок школярів;
- критерії читацької культури особистості та норми її оцінювання;

- методичні рекомендації для вчителів щодо організації і розвитку читацької діяльності учнів, запропоновані у вигляді авторського посібника, рекомендованого Міністерством освіти і науки України;
- навчальний посібник-хрестоматія для учнів 11 класу, рекомендований Міністерством освіти і науки України, що був створений на основі розробленої методики;
- система завдань, творчих робіт (усних і письмових) контрольного характеру з метою перевірки запропонованої методичної системи розвитку читацької діяльності старшокласників.

Для проведення дослідного навчання окреслено коло таких *умов* :

- у процесі відбору контрольних і експериментальних класів ураховувалася вимога, щоб кількісний склад й інтелектуальний потенціал учнів були приблизно однаковими;
- навчання в експериментальному і контрольному класі здійснювалося одним і тим же вчителем;
- у контрольних класах навчання проходило за традиційною методикою, в експериментальних – за програмою, розробленою в ході дослідження, а також за навчальними посібниками для учнів та вчителів, рекомендованими Міністерством освіти і науки, що були створені з урахуванням результатів проведеного констатувального зрізу і спрямовані на розвиток читацької діяльності школярів;
- експериментальна робота проводилась упродовж вивчення всього курсу "Зарубіжна література" в 10-11 класах;
- контроль за ходом розвитку читацьких умінь та навичок школярів здійснювався шляхом виконання спеціально розроблених завдань (усних і письмових), націлених на глибоке сприйняття та інтерпретування художнього твору.

Було розроблено програму формувального експерименту і визначено хід її реалізації. Так, *на першому етапі експерименту* проведено підготовчу роботу: добір матеріалів, розробка програми експерименту і методичних рекомендацій для вчителів та учнів, критеріїв і рівнів читацької культури особистості. На цьому етапі було визначено контрольні і експериментальні класи, під час відбору яких вивчали показники рівнів знань і вмінь школярів, керуючись принципами ідентичності і рівності навчальних умов.

Другий етап експерименту присвячено впровадженню в шкільну практику вивчення зарубіжної літератури теоретичних положень дослідного навчання, сутність якого полягала в цілеспрямованій зміні підходів до розвитку читацьких

інтересів і потреб учнів старших класів відповідно до гіпотези і завдань дисертаційної роботи. У ході експерименту визначалися рівні:

- загальних літературних знань школярів;
- читацьких умінь і навичок старшокласників.

Учням експериментальних і контрольних класів було запропоновано такі види робіт:

- анкетування старшокласників щодо кола їхніх читацьких інтересів, мотивів звернення до читання, ролі книги в житті особистості;
- письмові тестові і творчі завдання, спрямовані на визначення рівня їхньої загальної літературної підготовки.

На третьому етапі формувального експерименту проводилася контрольна перевірка ефективності запровадженої моделі розвитку читацької діяльності старшокласників. У результаті запропонованих контрольних творчих (усних і письмових) видів робіт, спрямованих на інтерпретування самостійно прочитаного школярами художнього твору, узагальнювались кількісні та якісні показники дослідного навчання. На цьому ж етапі дослідного навчання проводилися індивідуальні бесіди, анкетування вчителів і батьків учнів експериментальних класів.

З метою перевірки ефективності формувального експерименту було виокремлено умовні рівні розвитку читацької діяльності учнів старших класів:

- низький (**Н**) ;
- середній (**С**) ;
- достатній (**Д**) ;
- високий (**В**) .

Низький рівень розвитку читацької діяльності старшокласників з'ясовували за такими критеріями:

- відсутність інтересу до читання художніх творів;
- самостійний, але немотивований (стихійний) вибір книги для читання;
- невміння відрізняти високохудожню літературу від масової;
- правильне, але неповне (позаконтекстне) сприйняття художнього твору;
- відсутність особистісної емоційно-естетичної реакції на прочитаний твір;
- пасивність під час аналізу художнього твору, відсутність володіння літературознавчою термінологією в ході інтерпретування прочитаного;

- невміння висловити власну аргументовану думку стосовно прочитаного;
- уміння користуватися довідковою літературою;
- невміння зіставляти, узагальнювати, робити обґрунтовані висновки на основі прочитаного;
- відсутність творчих потреб на основі прочитаного.

Середній рівень розвитку читацької діяльності старшокласників визначали на основі таких показників:

- обмежене коло читацьких інтересів;
- самостійний, але вибірково мотивований вибір книги для читання;
- труднощі виокремлення високохудожньої літератури з-поміж масової;
- правильне, але поверхове сприйняття прочитаного твору;
- неадекватність емоційно-естетичної реакції на прочитане;
- наявність труднощів у висловленні власної оцінки щодо художнього твору;
- поверховий аналіз літературного тексту переважно на рівні його змісту, окремих образів, художньо-зображальних засобів;
- труднощі оперування літературознавчою термінологією;
- уміння користуватися довідковою літературою;
- труднощі зіставлення, обґрунтування, узагальнення на основі прочитаного;
- відсутність творчих потреб стосовно прочитаного.

Достатній рівень розвитку читацької культури особистості був визначений за такими даними:

- інтерес до читання художніх творів;
- самостійний вибір книги для читання та його мотивація;
- уміння виокремлювати високохудожню літературу з-поміж масової;
- емоційне особистісне сприйняття прочитаного;
- вибірковий аналіз твору в єдності його ідейно-естетичної сутності з використанням основних вивчених теоретико-літературних понять;
- окремі труднощі під час висловлювання та аргументації власної оцінки щодо прочитаного;
- уміння користуватися довідковою літературою;
- вибіркові навички зіставлення, узагальнення прочитаного;
- часткова потреба в творчій діяльності стосовно прочитаного.

Високий рівень розвитку читацької діяльності старшокласників виокремлювали на основі таких показників:

- широка читацька ерудиція, любов до книги і читання;
- самостійний вибір книги для читання та його мотивація;
- уміння виокремлювати високохудожню літературу з-поміж масової;
- емоційне особистісне сприйняття прочитаного у широкому культурологічному контексті на основі його розуміння й естетичного переживання (повне й адекватне відтворення змісту твору; проникнення у його підтекст; визначення прийомів зображення, виявлення авторської позиції у творі і зіставлення її з власним судженням щодо прочитаного);
- глибокий аналіз твору в єдності його ідейно-естетичної сутності з використанням вивчених теоретико-літературних понять та аргументована власна оцінка художнього тексту;
- систематизація власних знань;
- уміння користуватися довідковою літературою;
- корегування власної оцінки художнього твору;
- уміння зіставляти, узагальнювати, вести дискусію, робити обґрунтовані висновки;
- потреба в творчій діяльності на основі прочитаного.

Під час вивчення всіх навчальних тем у контрольних і експериментальних класах пропонувались однакові завдання для тематичної атестації. Важливо підкреслити, що за результатами виконаних робіт було визначено узагальнений рівень літературної підготовки старшокласників – низький, середній, достатній і високий. Як засвідчують кількісні і якісні показники виконання підсумкових тестових і творчих завдань, запропонована методика розвитку читацької діяльності учнів сприяла підвищенню загального літературного розвитку учнів в експериментальних класах. Результати виконання підсумкових тестових і творчих робіт школярами експериментальних і контрольних класів представлено у таблиці 1.

Таблиця 1.

Показники рівнів загального літературного розвитку учнів, %

Рівні загального літературного розвитку учнів	10 класи		11 класи	
	експери-ментальні	контрольні	експери-ментальні	контрольні
Низький	11	19	7	12
Середній	33	38	24	44
Достатній	35	27	37	24,5
Високий	21	16	32	19,5

Як видно із таблиці, наявна суттєва різниця між рівнями загального літературного розвитку учнів експериментальних і контрольних класів. Кількість школярів, що склали групу учнів із високим і достатнім рівнем загального літературного розвитку, в експериментальних класах істотно більша порівняно з контрольними класами.

Отже, порівняльний аналіз показників літературного розвитку старшокласників переконливо засвідчує ефективність запровадженої методики.

З метою більшої вірогідності отриманих показників було проведено контрольні зрізи стосовно визначення результативності технології розвитку читацької діяльності школярів. Учням контрольних і експериментальних класів необхідно було підготувати повідомлення у вигляді презентації самостійно прочитаного позапрограмового художнього твору (зріз № 1) та письмово проаналізувати самостійно прочитаний вірш В. Незвала "Прага з пальцями дощу" (зріз № 2). Порівняльний аналіз результатів виконання контрольних робіт учнями експериментальних і контрольних класів представлено в таблиці 2.

Таблиця 2.

Порівняльний аналіз результатів виконання контрольних робіт, %

Умовні рівні читацької діяльності	**Зріз № 1**		**Зріз № 2**	
	класи		*класи*	
	Експери-ментальні	контрольні	експери-ментальні	контрольні
Низький	2	7	7	16
Середній	8	15	8	17
Достатній	11	36	17	33
Високий	79	42	68	34

Отже, кількісні і якісні показники виконання контрольних творчих завдань підтверджують ефективність розробленої технології.

Проведений аналіз контрольних творчих завдань учнів експериментальних класів свідчить, що в ході дослідного навчання старшокласники одержали достатньо ґрунтовні знання з літератури, оволоділи необхідними читацькими вміннями і навичками. За показниками всіх виконаних під час формувального експерименту завдань визначено загальні рівні розвитку читацької діяльності старшокласників (рис. 5).

Рис. 5. Діаграма рівнів розвитку читацької діяльності старшокласників

У **висновках** представлено загальні підсумкові положення дисертації, огляд яких дає змогу подати їх у такому вигляді:

1. Технологія розвитку читацької діяльності старшокласників – це багатомірний процес взаємодії вчителя з учнями під час вивчення зарубіжної літератури, що відбувається в конкретних психолого-педагогічних умовах із використанням на певних етапах розвитку читацьких умінь і навичок школярів такої сукупності методів, прийомів, видів, форм і засобів навчання, яка сприятиме формуванню широкої читацької культури особистості.
2. Реалізацію системного підходу розвитку широкої читацької культури особистості забезпечує концептуальна модель технології розвитку її читацької діяльності.
3. Серед принципів технології розвитку читацької діяльності старшокласників слід виокремити такі:
   - *цілісності* (представляє єдність мети, змісту, методів, засобів і форм вивчення зарубіжної літератури);
   - *адаптації* (потребує пристосування процесу вивчення зарубіжної літератури до особистості старшокласника, його вікових та індивідуальних читацьких потреб та інтересів);
   - *рухливості* (забезпечує можливість модернізації змісту навчання);
   - *контролю* (передбачає аналіз досягнутих результатів на всіх етапах читацької діяльності з можливим корегуванням методів, засобів та форм навчання).

4. Серед *функцій* технології розвитку читацької діяльності доцільно вказати на такі:

- когнітивна (засвоєння літературних знань);
- мотиваційна (формування мотивів звернення до читання);
- аксіологічна (виявлення духовно-ціннісного потенціалу прочитаного);
- рецептивна (пізнання світу та себе через прочитане);
- комунікативна (здійснення діалогу між автором тексту і читачем під час читання);
- естетична (забезпечення сприйняття літературного твору як мистецького явища);
- проектувальна (усвідомлення і формулювання мети навчання, вибір засобів її досягнення);
- корегувальна (подолання наслідків впливу низькопробної літератури, формування вміння розмежовувати високохудожню літературу і масову).

5. Результативність технології розвитку читацької діяльності старшокласників забезпечується низкою психолого-педагогічних умов:

- урахування типологічних (вікових) особливостей сприйняття школярами художнього твору;
- дотримання в навчально-виховному процесі принципів індивідуалізації, емоційності, адаптивності, психологічної комфортності, самоорганізації, проблемності і колективності;
- урахування початкового рівня читацької культури школярів, їхніх мотивів звернення до книги і читацьких потреб;
- прогнозування результатів педагогічного впливу системи розвитку читацької діяльності;
- забезпечення поетапної реалізації навчального процесу на основі запропонованої системи розвитку читацької діяльності старшокласників;
- варіативність методів, прийомів, видів, форм і засобів навчання в процесі вивчення зарубіжної літератури;
- пріоритет інноваційних технологій навчання;
- інтегроване використання індивідуальних і групових методів і форм навчальної діяльності, класної і позаурочної роботи.

6. Ефективність дії технології розвитку читацької діяльності старшокласників визначається за певними параметрами:

- результатами досягнення мети і завдань експериментального навчання;

- рівнем загального літературного розвитку;
- володінням читацькими вміннями і навичками;
- ступенем самостійності у виборі книги для читання, її аналізу й оцінки.

7. Серед критеріїв сформованості читацьких умінь і навичок школярів доречно виділити такі блоки показників:

- інтелектуально-пізнавальні (репрезентують загальний рівень літературного розвитку учнів, систематизованість і глибину їхніх літературних знань);
- рефлексивні (розкривають процеси самопізнання особистості під час читання);
- мотиваційні (відображають цільові настанови школярів, їхні мотиви звернення до художнього твору);
- дієво-практичні (забезпечують реалізацію набутих знань у процесі дієво-практичної діяльності).

8. Отримані в ході формувального експерименту результати дали підстави вважати, що вихідна методологія дослідження є правильною, накреслені завдання реалізовані, поставлена мета досягнута, а сукупність одержаних наукових висновків, втілення основних теоретичних положень роботи в шкільну практику викладання зарубіжної літератури спрямовано на подальший розвиток читацьких умінь і навичок школярів.

Проведене дослідження не вичерпує всіх можливостей, що можуть ефективно сприяти підвищенню рівня читацької культури особистості. З метою вдосконалення шкільної літературної освіти в Україні вважаємо за доцільне запропонувати такі рекомендації:

1) відповідно до санітарно-гігієнічних норм читання, реальних психолого-фізіологічних можливостей учнів певної вікової категорії розробити навчальні програми, підручники і посібники з літератури;
2) узгодити зміст навчальних програм шкільної дисципліни "Зарубіжна література" стосовно типологічних особливостей сприйняття художніх творів;
3) для визначення реального стану читацької активності молоді, її читацьких потреб й інтересів здійснити ряд державних соціологічних досліджень читання;
4) на основі отриманих даних скласти рекомендовані списки творів зарубіжної літератури для позакласного і самостійного читання школярів;

5) розробити і впровадити в процес шкільної літературної освіти комп'ютерні технології навчання, спрямовані на підвищення інтересу до читання художніх творів;

6) до шкільних навчальних планів увести факультативний курс "Основи сучасного бібліотечного пошуку в системі Інтернет".

Отже, запропонована технологія розвитку читацької діяльності старшокласників у процесі вивчення зарубіжної літератури має стати основою для подальших науково-методичних пошуків, спрямованих на підвищення ефективності гуманітарної освіти в Україні.

Зміст дисертації відображено в таких основних публікаціях:

Монографії

1. Ісаєва О.О. Теорія і технологія розвитку читацької діяльності старшокласників у процесі вивчення зарубіжної літератури. - К.: Вид-во НПУ ім. М.П.Драгоманова, 2003. - 380 с.

Навчальні підручники та посібники

2. Ісаєва О. О. Організація та розвиток читацької діяльності школярів при вивченні зарубіжної літератури. - К.: Ленвіт, 2000. - 184 с. (Гриф МОН України)
3. Ісаєва О.О. Зарубіжна література. 6 клас. Розгорнуте планування уроків за програмою 2001 р. - К.: Ленвіт, 2002. - 111 с. (Гриф МОН України).
4. Ісаєва О.О. Зарубіжна література: Підручник для 6 кл. загальноосвіт. навч. закладів - К.: Вежа, 2001. - 448с. (Гриф МОН України; у співавторстві з Л.Ф.Мірошниченко, Ж.В.Клименко; автором розроблено методику вивчення міфів і переказів, творчості окремих письменників).
5. Ісаєва О.О. Словник-довідник із зарубіжної літератури: Навч. посібник для 5-6 кл. // Зарубіжна література в навчальних закладах. - 1997. - № 4, 5, 6, 7; 1998. - № 1, 5, 7. (Гриф МОН України; у співавторстві з Мірошниченко Л.Ф., Півнюк Н.О., Клименко Ж.В. та інші ; автором підготовлено статті про окремих письменників і перекладачів).
6. Ісаєва О.О. У світі зарубіжної літератури: Посібник-хрестоматія для позакласного читання. 5 клас. - К.: Просвіта, 1998. - 480 с. (Гриф МОН України; у співавторстві з Л.Ф.Мірошниченко, Ж.В.Клименко; автором розроблено методику вивчення казок народів світу, творчості окремих письменників).

7. Ісаєва О.О. Зарубіжна література. Посібник-хрестоматія. 11 клас. - Донецьк: ВКФ "БАО", 2001. - 832 с. (Гриф МОН України; у співавторстві з О.М.Куцевол; автором розроблено методику вивчення творчості окремих письменників).
8. Ісаєва О.О. Зарубіжна література. Посібник-хрестоматія для позакласного та самостійного читання. 5-7 класи. - Донецьк: ВКФ "БАО", 2001. - 480 с. (Гриф МОН України; у співавторстві з Ж.В.Клименко; автором розроблено методику вивчення творчості окремих письменників).
9. Ісаєва О.О. Зарубіжна література. Позакласні заходи. 5-6 класи: Посібник для вчителя. - Харків: Веста: Видавництво „Ранок", 2004. - 128 с. (у співавторстві з Ж.В.Клименко; автором підготовлено вступну статтю, розроблено методичні рекомендації щодо організації та проведення окремих позакласних заходів).
10. Ісаєва О.О. Зарубіжна література. Позакласні заходи. 7-8 класи: Посібник для вчителя.- Харків: Веста: Видавництво „Ранок", 2004. - 128 с. (у співавторстві з Ж.В.Клименко; автором розроблено методичні рекомендації щодо організації та проведення окремих позакласних заходів).

Державні стандарти, навчальні програми

11. Ісаєва О.О. Державні стандарти базової і повної середньої освіти (Проект): Освітня галузь "Мови і літератури"/ Література // Всесвітня література в середніх навчальних закладах України. - 2003. - № 1. - С.4-6. (у співавторстві з Н.Й.Волошиною, Є.В.Волощук, Л.А.Сімаковою та іншими; автором підготовлено окремі положення вимог щодо змісту освіти та результатів навчання з літератури в основній і старшій школі).
12. Ісаєва О.О. Державні стандарти базової і повної середньої освіти: Освітня галузь "Мови і літератури" / Літературний компонент // Освіта України. - 2004. - № 5 (500). - 20 січня 2004 р. - С.1-4. (у співавторстві з Н.Й.Волошиною, Є.В.Волощук, Л.А.Сімаковою та іншими; автором підготовлено окремі положення вимог щодо змісту освіти та результатів навчання з літератури в основній і старшій школі).
13. Ісаєва О.О. Программы для вечерней средней общеобразовательной школы. Литература. 6-12 классы. - К.: Перун, 1996. - 85с. (Гриф МОН України; у співавторстві з Л.Ф.Мірошниченко, Ж.В.Клименко; автором розроблена методична концепція вивчення окремих навчальних тем курсу).
14. Ісаєва О.О. Зарубіжна література. Програма для середньої загальноосвітньої школи. 5-11 класи (Проект) // Всесвітня література в середніх навчальних закладах України.- 2000. - № 7-8. - С.3-32. (у співавторстві з Б.Б. Шалагіновим,

Л.Ф.Мірошниченко, Ж.В.Клименко та іншими; автором розроблена методична концепція вивчення окремих навчальних тем курсу).

15. Ісаєва О.О. Програми для загальноосвітніх навчальних закладів з українською мовою навчання. Зарубіжна література. 5-11 класи. /За редакцією докт. філ.н., проф., акад. НАН України Д.В.Затонського, докт. філ. наук, проф. К.О. Шахової, канд. філ.наук Є.В.Волощук- К.: Шкільний світ. - 2001. - 79 с. (Гриф МОН України; у співавторстві з Б.Б. Шалагіновим, Л.Ф.Мірошниченко, Ж.В.Клименко та іншими; автором розроблена методична концепція вивчення окремих навчальних тем курсу).
16. Ісаєва О.О. Програми для профільних класів загальноосвітніх навчальних закладів з українською мовою навчання. Зарубіжна література. 10-11 класи (Проект) // Всесвітня література в середніх навчальних закладах України. - 2003. - № 7-8.- С. 96-112. (Гриф МОН України; у співавторстві з Б.Б. Шалагіновим, Л.Ф.Мірошниченко, Ж.В.Клименко та іншими; автором розроблена методична концепція вивчення окремих навчальних тем курсу).
17. Ісаєва О.О. Орієнтовна програма уроків розвитку мовлення у процесі вивчення зарубіжної літератури у 5-11 класах// Всесвітня література в середніх навчальних закладах України.- 2000. - № 3. - С. 29-36, № 4. - С. 29-36.
18. Ісаєва О.О. Орієнтовна програма уроків розвитку мовлення та методичні рекомендації до них (за програмою 2001 року) // Всесвітня література в середніх навчальних закладах України. - 2002. - № 10. - С. 2-8, 2003. - №1.- С. 8-13.

Статті в наукових журналах та збірниках

19. Ісаєва О.О. Дещо про читацьку культуру та шляхи зацікавлення книгою // Зарубіжна література в навчальних закладах. - 1998.- № 2. - С. 35-38.
20. Ісаєва О.О. Теоретичні засади системи формування читача і вміння використовувати інтереси сучасних школярів // Зарубіжна література в навчальних закладах. - 1998. - № 4. - С. 2-6.
21. Ісаєва О.О. Бібліотечні уроки як засіб формування читача // Зарубіжна література в навчальних закладах.- 1998.- № 6.- С. 27-31.
22. Ісаєва О.О. Організація сімейного читання як фактор формування читача // Зарубіжна література в навчальних закладах. - 1998.- № 7.- С. 37-39.
23. Ісаєва О.О. Ілюстрації до художніх творів і проблема формування читача // Зарубіжна література в навчальних закладах.- 1998.- № 8. - С. 28-32.
24. Ісаєва О.О. Вивчення літературно-критичних матеріалів на уроках зарубіжної літератури і проблема формування читача // Зарубіжна література в навчальних закладах. - 1998. - № 9. - С. 36-39.

25. Ісаєва О.О. Розвиток мовлення учнів та проблема формування читача // Зарубіжна література в навчальних закладах. - 1998.- № 12. - С. 41-45.
26. Ісаєва О.О. Організація дослідницької діяльності школярів на уроках зарубіжної літератури // Всесвітня література в середніх навчальних закладах України.- 1999.- № 7. - С. 3-5.
27. Ісаєва О.О. Позакласна робота із зарубіжної літератури та проблема формування читача // Зарубіжна література в навчальних закладах.- 1999.- № 7. - С. 8-14.
28. Ісаєва О.О. Позакласне читання як засіб формування читача // Зарубіжна література в навчальних закладах. - 1999. - № 8. - С. 48-51.
29. Ісаєва О.О. Чи потрібна теорія літератури на уроці зарубіжної? (Про її роль у розвитку читацької культури школярів та практику формування // Всесвітня література в середніх навчальних закладах України. - 2000. - № 5. - С. 9-12.
30. Ісаєва О.О. Організація самостійної роботи учнів при вивченні зарубіжної літератури // Зарубіжна література в навчальних закладах. - 2000. - № 10. - С.13-14.
31. Ісаєва О.О. Роль дискусії у розвитку читацької діяльності школярів // Всесвітня література та культура в навчальних закладах України. - 2001. - № 1. - С. 55-56.
32. Ісаєва О.О. Виразне читання (Методичні поради щодо його проведення та оцінювання за 12-бальною системою) // Всесвітня література в середніх навчальних закладах України. - 2001. - № 4. - С. 17-18.
33. Ісаєва О.О. Дискусія – один із найефективніших засобів формування читача // Всесвітня література в середніх навчальних закладах України. - 2001.- № 5.- С. 20-21.
34. Ісаєва О.О. Інтерактивні види та форми робіт при вивченні зарубіжної літератури в школі // Всесвітня література та культура в навчальних закладах України. - 2002. - № 3. - С. 53-55.
35. Ісаєва О.О. Роль і засоби організації дискусії в школі // Світло. - 2002. - № 1 (20). - С. 34- 37.
36. Ісаєва О.О. Використання новітніх комп'ютерних технологій у процесі вивчення зарубіжної літератури в школі // Всесвітня література в середніх навчальних закладах України. - 2002. - № 8. - С. 57- 61.
37. Ісаєва О.О. Мистецтво слова як школа розвитку мовлення учнів (Про жанри письмових висловлювань на уроках зарубіжної літератури) // Всесвітня література в середніх навчальних закладах України. - 2002. - № 9. - С. 2-5.

38. Ісаєва О.О. Пасивне сприйняття чи інтерактивна форма вивчення зарубіжної літератури у старших класах ? (Про способи активізації сприйняття шкільної лекції) // Всесвітня література в середніх навчальних закладах України. - 2002. - № 11. - С. 9-11.

39. Ісаєва О.О. Сучасні технології навчання у процесі викладання зарубіжної літератури // Всесвітня література в середніх навчальних закладах України. - 2003.- № 3. - С. 37-38.

40. Ісаєва О.О. Організація позакласного читання у шкільному курсі зарубіжної літератури // Всесвітня література в середніх навчальних закладах України. - 2003. - № 5. - С. 2 –5.

41. Ісаєва О.О. Діалог автора та читача у процесі вивчення літератури в школі // Всесвітня література в середніх навчальних закладах України. - 2003. - № 10. - С. 55-56.

42. Ісаєва О.О. Концептуальні основи аналізу художнього тексту в школі (Про герменевтичну спрямованість цього аналізу) // Всесвітня література в середніх навчальних закладах України. - 2004. - № 6. - С. 2-5.

43. Ісаєва О.О. Комп'ютерні технології і підручник зарубіжної літератури: недосяжна утопія чи нагальна потреба? // Всесвітня література в середніх навчальних закладах України. - 2003. - № 2. - С. 4-5. (у співавторстві з Б.Б. Шалагіновим; автором розроблено практичні рекомендації щодо використання комп'ютерних технологій у процесі створення навчально-методичного забезпечення шкільного курсу зарубіжної літератури).

44. Ісаєва О.О. Методичні рекомендації з розвитку мовлення учнів 8 - 11 класів // Зарубіжна література в навчальних закладах. 1999.- № 1. - С. 39-41.

45. Ісаєва О.О. Хто ви – Дон Кіхоте Ламанчський? Урок-засідання прес-клубу з використанням літературно-критичних матеріалів. 8 клас // Зарубіжна література в навчальних закладах. - 1999. - № 5. - С. 14-17.

46. Ісаєва О.О. "Любов дала життя, і рух, і силу..." Сценарій літературно-музичного вечора до Дня святого Валентина. 9-11 класи // Зарубіжна література в навчальних закладах. - 2000. - № 1. - С. 53-57.

47. Ісаєва О.О. "Серед зірок нас очікує Невідоме..." (Станіслав Лем). (Комбінований урок з використанням біографічних та літературознавчих досліджень учнів за романом С.Лема "Соляріс" // Всесвітня література в середніх навчальних закладах України. - 2000. - № 11. - С. 55- 57.

48. Ісаєва О.О. Дискусія на уроках зарубіжної літератури. На матеріалі уроку-диспуту з вивчення роману А.Камю "Чума". 11 клас // Зарубіжна література в навчальних закладах. - 2000. - № 12. - С. 15-18.

49. Ісаєва О.О. И жар души, и пламень сердца, и чувства трепетный огонь. Разговор о Наташе Ростовой. 10 клас // Всесвітня література та культура в навчальних закладах України. - 2000. - № 12. - С. 22-24.

50. Ісаєва О.О. Підручник нового покоління. Яким він є. Яким має бути // Всесвітня література в середніх навчальних закладах України. - 2001. - № 10. - С. 3-6. (у співавторстві з Л.Ф.Мірошниченко, Ж.В.Клименко; автором розроблено методичну концепцію навчальних посібників з літератури для учнів старших класів).

51. Ісаєва О.О. Він "був речником людяності": Сценарій літературно-музичної композиції //Всесвітня література в середніх навчальних закладах України. - 2002. - № 1. - С. 53-54.

52. Ісаєва О.О. Від первісного сприйняття постмодерністської лірики до її осягнення (Методичні рекомендації щодо вивчення поезії Йосипа Бродського) // Всесвітня література в середніх навчальних закладах України. - 2002. - № 4. - С. 44- 47.

53. Ісаєва О.О. Шляхами мужності та відваги разом з капітаном "Пілігрима". Методичні рекомендації до вивчення роману Ж. Верна "П'ятнадцятилітній капітан" у 6 класі // Всесвітня література та культура в навчальних закладах України. - 2002. - № 1. - С. 11-15.

54. Ісаєва О.О. Світ Марка Твена. Матеріали до вивчення роману "Пригоди Тома Сойєра". 6 клас // Всесвітня література та культура в навчальних закладах України. - 2002. - № 4. - С. 7-9.

55. Ісаєва О.О. Сучасний кабінет літератури: яким йому бути? Типи кабінетів зарубіжної літератури // Всесвітня література та культура в навчальних закладах України. - 2002. - № 5. - С. 5-8.

56. Ісаєва О.О. Специфика изучения курса "Литература" в 5-8 классах // Русская словесность в школах Украины. - 2002. - № 2. - С. 3-5.

57. Исаева Е.А. Диалог искусств на уроке литературы: Изучение поэзии А. Блока во взаимосвязи с творчеством М. Врубеля // Русская словесность в школах Украины. - 2002. - № 5. - С. 33-36.

58. Ісаєва О.О. Можливості Інтернет при вивченні зарубіжної літератури у ВУЗі // Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції "Проблеми вищої педагогічної освіти в світлі рішень II Всеукраїнського з'їзду працівників освіти і виступу Президента України Л.Д.Кучми". - К.: НПУ імені М.П.Драгоманова. - 2002. - Ч.2. - С. 76-78.

59. Ісаєва О.О. Записки из Колымского ада. Варлам Шаламов // Зарубіжна література в навчальних закладах. - 1997. - № 3. - С. 29-35.

60. Ісаєва О.О. Литературно-музыкальная композиция как способ развития творческих способностей старшеклассников. А. Галич // Зарубіжна література в навчальних закладах. - 1997. - № 8. - С. 43-47.

61. Ісаєва О.О. Обзорный урок-семинар в системе изучения зарубежной литературы в школе. Писатели третьей волны эмиграции. 11 класс // Зарубіжна література в навчальних закладах. - 1997. - № 9. - С. 35- 39.

62. Ісаєва О.О. "Для новачка штука надто чутлива..." Урок позакласного читання за оповіданням Марка Твена "Приборкання велосипеда". 5 клас // Зарубіжна література в навчальних закладах. - 1999. - № 3. - С. 22-24. (у співавторстві з Ж.В.Клименко; автором розроблено методичні рекомендації щодо вивчення окремого твору).

63. Ісаєва О.О. Чи все ти знаєш про казку? Підсумковий урок-вікторина. 5 клас. // Зарубіжна література в навчальних закладах. - 1997. - № 10. - С. 13 - 15.

64. Ісаєва О.О. "Жив-був один дивак..." Сценарій літературної вистави, присвяченої творчості Г.К. Андерсена. 5 клас // Зарубіжна література в навчальних закладах. - 2000. - № 5. - С. 60-64.

65. Ісаєва О.О. Історія про двох хоробрих реформаторів. Урок позакласного читання з вивчення повісті Я.Корчака "Мацюсеві пригоди". 5 клас // Всесвітня література та культура в навчальних закладах України.- 2000. - № 5. - С. 42-44.

66. Ісаєва О.О. Сіндбадові чари. Урок з вивчення "Казки про Сіндбада-мореплавця". 5 клас // Всесвітня література та культура в навчальних закладах України. - 2000. - № 9. - С. 24-26.

67. Ісаєва О.О. Ключі від однієї лондонської таємниці. Методичні рекомендації до вивчення оповідання Артура Конан Дойля "Пістрява стрічка". 7 клас // Всесвітня література та культура в навчальних закладах України.- 2000.- № 10. - С. 2-4.

68. Ісаєва О.О. Организация исследовательской деятельности учащихся в процессе изучения поэмы Н.В. Гоголя «Мертвые души» // IV Гоголівські читання: Зб. наук. статей. - Полтава, 1997. - С. 175-177.

69. Исаева Е.А. Школьная лекция как интерактивная форма изучения зарубежной литературы в старших классах // Русский язык и литература: проблемы изучения и преподавания: Сб. научн. трудов. - К.: КГПУ им. Б.Д. Гринченко: ИПЦ, 2003. - С. 229-233.

70. Ісаєва О.О. Можливості використання Інтернету у процесі вивчення зарубіжної літератури в школі // Мова і культура. У 10-ти томах. Випуск 5. Т.V / Проблеми гуманізації навчання і культурологічний підхід до методики викладання мови і літератури. - К., 2002. - С. 111-115.

АНОТАЦІЯ

Ісаєва О.О. Теорія і технологія розвитку читацької діяльності старшокласників у процесі вивчення зарубіжної літератури. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.02. – теорія і методика навчання (зарубіжна література). – Національний педагогічний університет імені М.П.Драгоманова, Київ, 2004.

У дослідженні запропоновано теоретично обґрунтовану та експериментально перевірену технологію розвитку читацької діяльності учнів старших класів у

процесі вивчення зарубіжної літератури. Розглянуто можливості розвитку читацької компетенції школярів на докомунікативному, комунікативному і посткомунікативному етапах читання, запропоновано систему методів, прийомів, видів і форм навчальної діяльності, що ґрунтується на особливостях читацької діяльності як виду естетичної рецепції.

У дисертації обґрунтовано доцільність використання в навчальному процесі вивчення зарубіжної літератури комп'ютерних технологій, інтерактивних видів і форм роботи, пошукової діяльності учнів.

Експериментально доведено, що запропонована концепція істотно підвищує продуктивність літературної освіти учнів, розширює їхній естетичний досвід, сприяє розвитку вмінь самостійного аналізу та інтерпретації прочитаного, корекції власної позиції під час можливої реінтерпретації художнього твору.

Ключові слова: технологія навчання, читацька діяльність, рецепція, аналіз, інтерпретація, культура читання, комп'ютерні технології, інновації.

АННОТАЦИЯ

Исаева Е.А. Теория и технология развития читательской деятельности старшеклассников в процессе изучения зарубежной литературы. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени доктора педагогических наук по специальности 13.00.02. – теория и методика обучения (зарубежная литература). – Национальный педагогический университет имени М.П.Драгоманова, Киев, 2004.

В диссертации представлена теоретически обоснованная и эксперимательно проверенная технология развития читательской деятельности учащихся старших классов в процессе изучения зарубежной литературы.

Под дефиницией «читательская деятельность» рассматривается специфическая форма учебной деятельности когнитивно-коммуникативного характера, содержание которой состоит в сознательно организованном активном, целенаправленном восприятии художественного текста, творческой работе над ним в зависимости от возрастных и познавательных возможностей и потребностей школьников с целью формирования эстетического вкуса и личностных духовно-ценностных ориентаций читателей. Проанализировав место читательской деятельности в структуре школьного курса литературы, пришли к выводу, что эта многоаспектная категория рассматривается как содержание, способ и цель обучения, составляющие которой являются предметом исследования таких наук, как литературоведение, психология, педагогика, социология, методика преподавания литературы.

Приоритетная идея исследования состоит в том, что формирование широкой читательской компетенции в процессе изучения зарубежной литературы рассматривается как важный компонент системы литературного образования учащихся и должно осуществляться, основываясь на позициях личностно ориентированного обучения комплексно и в логической последовательности с

учетом всех возможных составляющих развития читательской деятельности личности.

Концептуальная модель развития читательской деятельности учащихся разработана на основе технологического подхода, исходя из тенденций развития знаний, умений и чувств читателя. Исходным теоретическим положением диссертации стало то, что технология развития читательской деятельности старшеклассников представляет собой сложный процесс взаимодействия учителя и учащихся, который осуществляется в определенных психолого-педагогических условиях с использованием на различных этапах развития читательских умений и навыков школьников такой совокупности методов, приемов, видов, форм и средств обучения, которые способствуют формированию широкой читательской культуры личности.

В работе проанализированы объективные и субъективные факторы снижения читательской активности старшеклассников, выявлены тенденции развития читательской компетенции школьников, основанные на особенностях чтения как вида эстетической рецепции. Было исследовано, что развитие читательской деятельности школьников – это педагогический процесс, который должен рассматриваться как целостная система взаимодействия всех ее составных элементов и представляет собой совокупность цели, содержания, принципов, методов, приемов, форм воздействия на читательские интересы учащихся средствами зарубежной литературы.

В работе рассмотрены возможности развития читательских умений и навыков школьников на докоммуникативном, коммуникативном и посткоммуникативном этапах чтения. В ходе экспериментального обучения пришли к выводу, что основная задача докоммуникативного этапа развития читательской деятельности личности, изучив читательские интересы, создать необходимый эмоциональный фон, пробудить аналитическую мысль и воображение учащихся, подготовить их к полноценному и глубокому восприятию художественного произведения. Комплексная реализация на коммуникативном этапе развития читательской деятельности разных видов восприятия литературного текста создает условия для полноценного активного взаимодействия автора, текста произведения и его читателя. Среди основных составляющих посткоммуникативного этапа чтения старшеклассников выделили организацию интерпретации прочитанного, работу над коррекцией читательских умений и навыков учащихся во время реинтерпретации литературного текста.

В диссертации научно обоснованы и разработаны инновационнные технологии обучения. В частности, впервые в теории изучения зарубежной литературы рассмотрена методика использования компьютерных технологий, что обеспечивает жизнеспособность системы в современных условиях и в перспективе.

В ходе исследования экспериментально доказано, что предложенная технология существенно повышает эффективность литературного образования учащихся, способствует развитию их эстетического вкуса, умений самостоятельно анализировать и интерпретировать, корректировать собственную позицию во время возможной реинтерпретации прочитанного.

Материалы диссертации могут стать научной основою для дальнейшего совершенствования процесса изучения зарубежной литературы в школе.

Ключевые слова: технология обучения, читательская деятельность, рецепция, анализ, интерпретация, культура чтения, компьютерные технологии, инновации.

ANNOTATION

Isaeva O.O. Theory and technology of the senior pupils' reader's activity development in the process of foreign literature study. – Manuscript.

Thesis for a Doctor of Pedagogical Science degree of 13.00.02. speciality – theory and methods of foreign literature study. – Dragomanov National Pedagogical University, Kyiv, 2004.

The research proposed theoretically valid and experimentally approved technology of the senior pupils' reader's activity development in the process of foreign literature study. It was examined the possibility of the pupils' reader's competence development during pre-communicative, communicative and post-communicative stages of reading, and it was proposed the system of methods, ways, aspects and forms of educational activity which is based on peculiarities of reader's activity as a kind of aesthetic reception.

The dissertation substantiated the advisability of use in the educational process of foreign language study, computer technologies, interactive aspects and forms of work, pupils' research activities.

It was experimentally proved that the proposed conception essentially increases productivity of pupils' literature education, enlarges their aesthetic experience, assists them to develop their skills of independent analysis and interpretation of the material they have read, correction of their own position during the possible work of art re-interpretation.

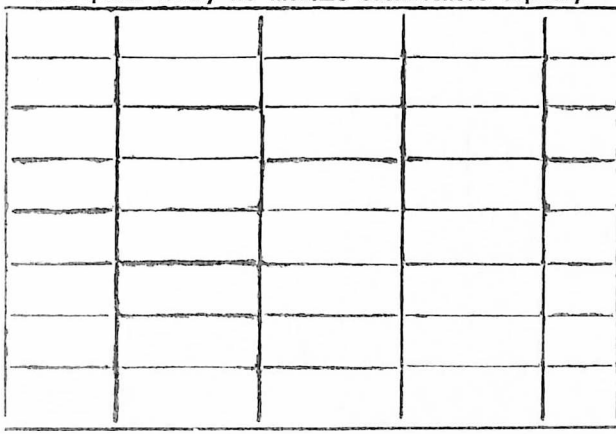
Key words: study technology, reader's activity, reception, analysis, interpretation, the culture of reading, computer technologies and innovations.

Підпи

Видавни
імені М.І
)

Свід

Поверніть книгу не пізніше зазначеного терміну

ООО «Трансфер». Т. 40 000. 2004 р.